بهداشت و درمان صنعت نفت
درختی سبز، ایستاده بر ریشه‌ای کهن

علی یزدی‌نژاد[الف]

[الف] پزشک ارشد، سازمان بهداشت و درمان صنعت نفت، تهران، ایران

چکیده

پایه‌های سازمان بهداشت و درمان صنعت نفت ایران در حدود یکصد و ده سال پیش در مناطق نفت‌خیز جنوب کشور نهاده شد. این نهال کوچک که ابتدا با هدف حفظ سلامت کارمندان و کارگران صنعت نفت ایران پایه‌گذاری شده بود، به موازات رشد صنعت نفت بالید، درختی تناور شد و به یکی از ارکان مهم بهداشت و درمان در کشور بدل گردید. نویسنده بر این باور است که پژوهش و مطالعه در سیر دگرگونی‌های بهداشت و درمان ایران در دوران معاصر، بدون پرداختن به سازمان بهداشت و درمان نفت ایران کامل نخواهد بود.

کلیدواژه‌ها: صنعت نفت، ایران، بهداشت، درمان

مقدمه

صنعت نفت ایران، بزرگ‌ترین صنعت کشور و یکی از صنایع بزرگ نفتی در جهان به‌شمار می‌آید که بیش از یک سده از پایه‌گذاری آن می‌گذرد. تاریخ تأسیس این صنعت عظیم را شاید بتوان مقارن با کشف نخستین چاه نفت در سال ۱۹۰۸ میلادی در میدان نفتون مسجد سلیمان دانست (راسخی لنگرودی، ۱۳۸۵: ۴۴).

اکتشاف نفت، نقطهٔ عطفی در تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و پزشکی در کشور به‌حساب می‌آید.

بررسی تاریخ بهداشت و درمان صنعت نفت ایران نه فقط از نظر خدمات ارزنده‌ای که به تلاشگران عرصهٔ بزرگ‌ترین صنعت کشور در طی بیش از صد و ده سال ارائه نموده است، بلکه از نظر نقش مهمی که در تحولات و سیاست‌گذاری‌های بهداشتی و پزشکی در کشور، به‌ویژه مناطق جنوب و جنوب غربی ایران، داشته است، باید به دقت مورد بررسی و توجه سیاست‌گذاران حوزهٔ سلامت قرار گیرد.

در نوشتار حاضر سعی شده است تا پیشینهٔ سازمان بر پایهٔ رویکردی تاریخ‌نگارانه از آغاز تا سال ۱۳۵۷ خورشیدی دسته‌بندی شده و در هر مرحله علاوه بر ذکر نام شخصیت‌های اثرگذار، به خدمات ارائه‌شده از سوی سازمان بهداشت و درمان صنعت نفت پرداخته شود.

مواد و روش‌ها

گزارش حاضر، مقاله‌ای مروری و گذشته‌نگر است که با تکیه بر آثاری که به صورت کتاب دربارهٔ تاریخچهٔ صنعت نفت ایران (و به‌عنوان جزئی از آن، تاریخچهٔ بهداشت صنعت نفت ایران) پدید آمده‌اند تهیه شده است. از آنجایی‌که مؤلف این گزارش خود در جریان تولید تنها کتاب تألیف شده دربارهٔ پیشینهٔ بهداشت و درمان صنعت نفت ایران مشارکت داشته است، کوشیده است در این گزارش به مجموعه‌ای از کتاب‌های منتشر شده دربارهٔ صنعت نفت ایران نگاهی داشته باشد. یادآور می‌شود که در شبکهٔ جهانی اینترنت (به زبان فارسی و انگلیسی) داده‌های قابل اعتمادی دربارهٔ تاریخچهٔ بهداشت صنعت نفت ایران به‌چشم نمی‌خورد.

یافته‌ها

سال‌های آغازین (۱۹۰۷ تا ۱۹۳۵میلادی):

ویلیام ناکس دارسی (Wiliam Knox Darcy)، میلیونر انگلیسی، که تصمیم داشت تا سرمایهٔ خود را در زمینهٔ اکتشاف معادن نفت به جریان اندازد، در سال ۱۹۰۱ میلادی توانست امتیازنامهٔ مهمش را از شاه وقت– مظفرالدین شاه قاجار– برای استخراج گاز طبیعی، نفت و قیر در سرتاسر ایران به استثنای پنج ایالت شمال ایران دریافت دارد (راسخی لنگرودی، ۱۳۸۵: ۱۶۶– ۱۶۵).

ثبت شرکت و طی مراحل قانونی قرارداد مدتی به درازا کشید تا پس از فراز و نشیب‌های فراوان، تیم مهندسی اکتشاف نفت به مدیریت مهندسی انگلیسی به نام جرج رینولدز راهی ایران شدند و در نهایت در سال ۱۹۰۵ میلادی حفاری در منطقهٔ نفتون مسجدسلیمان آغاز شد (یعقوبی‌نژاد، ۱۳۷۳: ۷۱ –۷۰). از دیگر سو؛ گرمای طاقت‌فرسای مناطق نفت‌خیز و فقدان آب آشامیدنی سالم و خانه‌های بهداشتی در آن زمان سبب شد تا از همان ابتدا همواره یک پزشک، گروه حفاری را همراهی کند. در سال‌های اول تا پیش از سال ۱۹۰۷، تنها پزشکی هندی به نام درسایی (Dr.Dorsai) که در واقع لیسانس پزشکی داشت و از پارسیان هند به‌شمار می‌آمد، رینولدز و اردوی اکتشاف را همراهی می‌کرد (فلور، ۱۳۹۷ : ۲۴۸). اما هنگامی که عملیات اکتشاف نفت صورت جدی به خود گرفت و حفاری به مرحلهٔ عملیاتی خود رسید، مدیران شرکت به فکر اعزام پزشکی مجرّب به مسجدسلیمان افتادند. به همین سبب در سال ۱۹۰۷ (۱۲۸۶ خورشیدی) اقدام به درج آگهی استخدام پزشک در روزنامه‌های آن روز لندن نمودند. به این ترتیب یک پزشک حاذق و کارآمد انگلیسی، به نام یانگ، که قبلاً نیز به مدت یک سال به لرستان آمده بود و تیم ساخت راه‌آهن در ایران را همراهی می‌نمود، پس از طی مراحل قانونی به استخدام شرکت نفت انگلیس که جایگزین شرکت دارسی شده بود درآمد (فاتح، ۱۳۸۴: ۲۶۰).

یانگ در زمانی کوتاه زبان فارسی را آموخت و به‌واسطهٔ شکل طبابت خود محبوبیتی خاص بین کارکنان شرکت و اهالی منطقه پیدا کرد. او در مدت مأموریتش که نزدیک به ۳۰ سال طول کشید، زحمات زیادی در زمینهٔ ارتقای سطح بهداشت و درمان بیماری‌ها در جنوب کشور برداشت و به تأسیس مراکز درمانی متعددی همت گماشت. ساخت بیمارستان نفت در مسجدسلیمان، به‌عنوان نخستین بیمارستان مناطق نفت‌خیز خاورمیانه، و سپس بیمارستان آبادان و درمانگاه‌های متعدد دیگر از جمله خدمات ارزشمند او به‌شمار می‌روند (عباس شهنی، ۱۳۸۳: ۳۲۱).

یانگ در زمان فعالیتش فقط بیماران صنعت نفت را در نظر نداشت، بلکه به درمان دیگر بیماران که اکثر آنها را افراد بی‌بضاعت و فقیر بومی تشکیل می‌دادند، نیز می‌پرداخت.

مراجعین یانگ را مبتلایان به انواع عفونت، مالاریا، آبله، کزاز، تراخم و دردهای ناشی از عقرب‌زدگی و مارگزیدگی تشکیل می‌دادند و او با دقت تمام و شیوه‌های خاص درمانی به درمان آنان همت می‌گمارد. وی هفت ماه پس از ورود خود به ایران توانست به درمان ۳۸۰۰ بیمار بپردازد. یانگ علاوه بر درمان بیماران، به ابداع روش‌های خاص درمانی نیز توجه وافی داشت. او در ایران به درمان بیماری‌هایی چون تراخم از طریق جراحی پرداخت؛ همچنین با استفاده از روشی نوین به درمان جراحی هیپرتروفی لوزه‌ها در تعداد زیادی از بیماران اهتمام ورزید.

نخستین بیمارستان نفت در خاورمیانه توسط یانگ در مسجدسلیمان در سال ۱۹۱۴میلادی (۱۲۹۳ خورشیدی) تأسیس شد. سبک معماری این بیمارستان که خاص کشورهای غربی است، در زمان تأسیس از آخرین و پیشرفته‌ترین دستگاه‌ها و تجهیزات بیمارستانی برخوردار بود (عباس شهنی، ۱۳۸۳: ۳۲۱).

بیمارستان مسجدسلیمان که تا قبل از ملی شدن صنعت نفت عمدتاً توسط پزشکان و پرستاران خارجی اداره می‌شد و به نام بیمارستان ۱۱۵ تختخوابی یا بیمارستان MIS (Masjidi Soleyman Hospital) نامیده می‌شد، به‌تدریج توسعه یافت و دارای حدود ۱۶۰ تخت بیمارستانی گردید. یانگ نگاهی فراگیر به سلامت داشت. از جمله مواردی که مورد توجه وی بود، فراهم آوردن زمینهٔ مناسبی از بهداشت عمومی و همگانی به منظور پیشگیری از انواع بیماری، خصوصاً بیماری‌های شغلی بود. سم‌پاشی منازل، ادارات و کارگاه‌ها، همچنین

نفت‌پاشی بر روی آب‌های راکد و مرداب‌های منطقه برای از بین بردن لارو پشه آنوفل به منظور کاهش میزان ابتلا به مالاریا که در آن زمان جزء بیماری‌های اندمیک منطقه به حساب می‌آمد، توزیع داروهای ضدمالاریا، مثل انواع ترکیبات کینین، و مبارزه با دیگر بیماری‌های عفونی و واگیردار و تأمین آب آشامیدنی اشاره کرد (سرداری‌پور، ۱۳۹۱: ۸۳).

از دیگر اقدامات مهم یانگ می‌توان به پایه‌گذاری طب صنعتی در صنعت نفت اشاره نمود که بعدها گسترش یافت؛ در واقع طب صنعتی در صنعت نفت را می‌توان از پیشروترین مراکز طب صنعتی در کشور و خاورمیانه به حساب آورد که همگام با کشورهای پیشرفته جهان حرکت می‌کرد (صبوری، ۱۳۴۶: ۳۲۸).

مسئولیت یانگ در ایران فقط به خدمات پزشکی او خلاصه نمی‌شد، بلکه او در بخش‌های اداری نیز از قدرت زیادی برخوردار بود. عده‌ای برآنند که موقعیت بی‌نظیر یانگ سبب شد تا وی در طول جنگ جهانی اول به‌عنوان پزشک و مصلح بین انگلیسی‌ها و ایرانی‌ها نقش ایفا نموده، توطئهٔ آلمان‌ها و ترک‌ها را که قصد به‌دست گرفتن شرایط را داشتند، خنثی نماید. یانگ پس از خدمات فراوان در سال ۱۳۱۵ خورشیدی از شرکت نفت بازنشسته شد و به انگلستان بازگشت و به فعالیت‌های پژوهشی روی آورد. او نقش مهمی در واکسیناسیون سربازان در جنگ جهانی دوم داشت و از همکاران الکساندر فلمینگ، کاشف پنی‌سیلین به‌شمار می‌آمد. یانگ در سال ۱۹۵۰ درگذشت (سرداری‌پور، ۱۳۹۱: ۹۲).

سال‌های تکامل (۱۹۳۶ تا ۱۹۷۱ میلادی)

تا پیش از ملی شدن صنعت نفت ایران در سال ۱۳۳۰-۱۳۲۹ خورشیدی، روند استخراج نفت و بهره‌برداری انگلیس از چاه‌های نفت ایران به روش سابق ادامه داشت. انگلیسی‌ها سعی داشتند تا حتی‌الامکان در هزینه‌ها صرفه‌جویی و حداکثر میزان ممکن از درآمد نفت ایران را روانهٔ خزانهٔ کشور انگلستان نمایند.

با این همه، شرکت موظف و متعهد بود تا سازمان کاملی را برای بهداشت عموم کارکنان به هزینهٔ خود در مناطق نفت‌خیز ایجاد نماید. این موضوع به صراحت در مادهٔ ۱۷ قرارداد ۱۹۳۳ میلادی نیز آمده است: «کمپانی تشکیلات و مخارج تأسیسات و تفتیش و ادارهٔ وسایل صحی و صحت را مطابق جدیدترین طریقهٔ حفظ‌الصحه معموله در ایران در تمام اراضی و ابنیه و مساکن اعضا و عملیات خود که در حوزهٔ امتیازیه کار می‌کند، به عهده می‌گیرد» (فاتح، ۱۳۸۴: ۴۵۱ – ۴۴۸).

علیرغم همهٔ این‌ها، شرکت نفت تا جایی که می‌توانست در هزینه‌های بهداشتی و درمانی صرفه‌جویی می‌کرد و از زیر مسئولیت هزینه‌های سلامت کارگران شانه خالی می‌نمود و این موجب رنجیدن مستخدمین، به‌ویژه کارگران صنعت نفت، از مدیران شرکت شده بود.

پس از ملی شدن صنعت نفت به رهبری محمد مصدق (ساتن، ۱۳۷۱: ۳۰۱)، مسئولیت بهداری و بهداشت کارکنان نفت به شرکت ملی نفت ایران سپرده شد. نخستین پزشک ایرانی که پس از ملی شدن صنعت نفت، مسئولیت بهداری شرکت ملی نفت را بر عهده گرفت و آن را با درایتی بی‌مانند اداره نمود، رستم صرفه بود. پس از ملی شدن صنعت نفت، هیئت مدیره و مسئولین وقت بهداری نفت از قانون حمایت کارگران توسط بیمه‌های اجتماعی استقبال کردند و بدین ترتیب کارگران و خانواده‌های آنها تحت پوشش خدمات درمانی شرکت ملی نفت قرار گرفتند (سرداری‌پور، ۱۳۹۱: ۹۹).

مدت زیادی از ملی شدن نفت نگذشته بود که انعقاد قرارداد کنسرسیوم، روش ادارهٔ بهداری و بهداشت در صنعت نفت را تغییر داد. با وجود این، پس از ملی شدن صنعت نفت، بهداشت و درمان صنعت، توسعه یافت و بر تعداد و کیفیت بیمارستان‌ها، مراکز تشخیصی و درمانی و پرسنل کارآزمودهٔ آن افزوده شد.

تنوع حوزهٔ فعالیت‌های بهداری و بهداشت نفت در آن سال‌ها به راستی اعجاب‌انگیز است. تشخیص و درمان بیماری‌ها با بهره‌گیری از آخرین روش‌های رایج در جهان، واکسیناسیون در برابر انواع بیماری‌های واگیردار، مبارزهٔ پیگیرانه با بیماری مهلک سل، اقدامات چندجانبه در ریشه‌کنی مالاریا، آموزش کارکنان به‌منظور آشنا ساختن آنان با روش‌های حفظ و ارتقای سلامت، گسترش بهداشت عمومی، ساخت و توسعهٔ فضاهای بهداشتی- درمانی و در رأس تمام این فعالیت‌ها، احداث بهداری صنعتی و طب صنعتی که در آن دوران پا به پای صنایع کشورهای پیشرفته جهان به ارائهٔ

خدمات می‌پرداخت، تحسین برانگیز است. در گزارشی که در سال ۱۳۴۲ خورشیدی از سوی شرکت ملی نفت ایران منتشر شده، کارشناسی به نام ردل (Mr.Redel) چنین اظهار داشته است: «ما در چند ماه گذشته بهترین رکورد ایمنی را در بین تمام صنایع نفتی جهان داشته‌ایم».

اهمیت تشکیلات طب صنعتی بهداری شرکت ملی نفت به حدی بود که در سال ۲- ۱۳۴۱ وزارت کار از مسئولین وقت بهداری نفت دعوت کرد تا در تدوین اساسنامهٔ بهداشت صنعتی و ایجاد موازین بهداشت صنعتی در کشور مشارکت و همکاری نمایند (سومین کنفرانس بهداشتی، ۱۳۴۲: ۸۳).

سالم‌سازی محیط، کنترل آلودگی هوا، معاینات اولیه و دوره‌ای از کارکنان، پیشگیری از حوادث و بیماری‌های شغلی، تطبیق کار با توانایی جسمی و روانی شاغلین از جمله وظایف پزشکان طب صنعتی بود.

بهداشت عمومی از جمله مسائل مهم مورد توجه مسئولین بهداری نفت به‌شمار می‌آمد. فعالیت در زمینهٔ ارتقای بهداشت محیط و بهداشت فردی بعد از ملی شدن صنعت نفت با جدیت بیشتری دنبال شد. این فعالیت‌ها شامل بهداشت محیط، بهداشت مؤسسات غذایی، بهداشت آموزشگاه‌ها، بهداشت مادر و کودک و بهداشت و تنظیم خانواده، معاینات چشم دانش‌آموزان مدارس ابتدایی، مبارزه با بیماری‌های عفونی از جمله تراخم و واکسیناسیون دانش‌آموزان در برابر بیماری‌های واگیر، کنترل آب آشامیدنی و نظارت بر امر تصفیه و توزیع آب در نواحی مختلف آبادان و سایر مناطق نفت‌خیز می‌شد.

مبارزه با بیماری خانمان‌سوز مالاریا را که از زمان یانگ در مسجدسلیمان آغاز شده بود، می‌توان از مهم‌ترین فعالیت‌های بهداری و بهداشت نفت و یکی از ارکان اصلی ریشه‌کنی مالاریا در مناطق جنوبی ایران به‌شمار آورد. در واقع نخستین فعالیت‌های بهداری نفت در این زمینه به سال ۱۹۱۰ میلادی، یعنی حدود ۳۵ سال پیش از فعالیت‌های مشابه در کشور برمی‌گردد. در حوالی سال‌های ۱۳۴۲- ۱۳۴۰ خورشیدی، بهداری شرکت ملی نفت ایران دست به ابتکار جدیدی زد و آن هماهنگی ریشه‌کنی مالاریا در مرزهای غربی و جنوب غربی کشور با کشور همسایه– عراق– بود. به این ترتیب، جلسات مشترکی با حضور نمایندگان شرکت ملی نفت ایران، سازمان ریشه‌کنی مالاریا، سازمان بهداشت جهانی و دولت عراق به‌طور مرتب تشکیل می‌شد و عملیات انجام شده مورد بررسی‌های مشترک قرار می‌گرفت. مبارزه با سل نیز پس از آغاز ملی شدن صنعت نفت مورد توجه قرار گرفت و دو مرکز مجهز مبارزه با سل در آبادان و مسجدسلیمان تأسیس شد. در حوالی سال ۱۳۴۰ خورشیدی برای نخستین بار در کشور نوعی دستگاه تصویربرداری به نام مینوگرافی که در آن زمان در جهان از اعتبار ویژه‌ای برخوردار بود، توسط بهداری نفت خریداری و راه‌اندازی شد. هم‌زمان با این تحولات، عده‌ای از پزشکان بهداری نفت برای آموزش در زمینهٔ مبارزه با سل راهی کشورهایی چون هندوستان شدند که در این زمینه به تجارب ارزنده‌ای دست یافته بودند، تا از روش‌های موفق آنها الگوبرداری نموده، پس از انطباق آن دستاوردها با شرایط موجود در ایران به بهره‌گیری بهینه از آنها بپردازند (سرداری‌پور، ۱۳۹۱: ۱۱۶ – ۱۱۲).

در سال‌های پس از ملی شدن صنعت نفت تا سال ۱۳۵۷ خورشیدی، به نام پزشکان حاذق و استادان بزرگی برمی‌خوریم که خدمات آنان دگرگونی زیادی در وضعیت بهداشت و درمان نفت در کشور به‌وجود آورد. از آن میان می‌توان به رستم صرفه [نخستین رئیس بهداری نفت پس از ملی شدن صنعت نفت در ایران که جراحی زبردست بود و علاوه بر پزشکی، نمونهٔ اخلاق و انسانیت به‌شمار می‌رفت]، ابوالقاسم‌خان بختیار [نخستین پزشک ایرانی تحصیل‌کرده در آمریکا که از استادان آناتومی و جراحی نخستین دانشکدهٔ پزشکی ایران بود و بعدها منشأ خدمات فراوانی در مسجدسلیمان و آبادان شد] (بختیار، ۱۳۸۵: ۱۳۶؛ موحدی، ۱۳۷۹: ۱۲۵)، عبدالحسین طبا، عبدالحسین راجی، زین‌العابدین میرزایی، مسعود روحانی، عباس کهنمی و دیگر پزشکان آن دوره اشاره نمود.

یادآوری این نکته مهم است که در دوره‌ای که منوچهر اقبال به عنوان مدیرعامل شرکت ملی نفت ایفای نقش می‌کرد، امکانات بیشتری برای بهداری نفت فراهم آمد؛ زیرا اگرچه او هیچ‌گاه به‌عنوان پزشک در شرکت فعالیتی نداشت، به‌عنوان مدیرعامل شرکت ملی نفت ایران در طی دوره‌ای در حدود

۱۴ سال این امکان را فراهم آورد تا بهداری و بهداشت شرکت ملی نفت از تجاربی که وی در گذشته در سمت‌هایی چون نخست‌وزیری، وزارت بهداری و ریاست دانشگاه تهران و تدریس در دانشکدهٔ پزشکی داشت، بهره‌مند گردد.

یکی از ویژگی‌های بهداری نفت برخورداری از دانش و تجارب پزشکان ارجمندی بود که در دانشگاه‌های کشور در کسوت استادی به خدمت اشتغال داشتند. از جملهٔ این گنجینه‌های ارزشمند می‌توان به بوذرجمهر مهر اشاره نمود. گرچه ایشان در دانشگاه تهران سمت استادی بیماری‌های داخلی را داشتند، خوشبختانه بیمارستان نفت حدود دو دهه از نعمت وجود و خدمات ایشان بهره‌مند بود.

از دیگر پزشکان بنام آن دوران می‌توان به کلودیه، کاراپتیان، نرسیسیانس، رهبر، کاووسی، نصفت، شاپور هاتف، فروهر، شهنواز، دیبا، مک لین، ترنر، قزلباشان، حسنعلی زرنگار، سرمس، نصرالله جمشیدی، محمدحسین کوچک، ستار اعلم، علی نهاوندی (قدیمی‌ترین چشم‌پزشک شرکت نفت)، ایرج خوشنویس، پیژا شریف، مهران و نصرالله صبوری (پزشک متخصص بهداشت صنعتی از دانشگاه لندن) و مهرانگیز خویی اشاره نمود.

محمدعلی افتخاری و اسماعیل شهیدی، نخستین دندانپزشکان بهداری نفت بودند که در سال ۱۳۲۸ به استخدام این شرکت درآمدند.

افتخاری پایه‌گذار کانون پزشکان، دندانپزشکان و داروسازان شرکت نفت بود که در سال ۱۳۲۹ در آبادان تأسیس شد و می‌توان در زمینهٔ فعالیت‌های صنفی آن را مقدم بر تشکیلات سازمان نظام پزشکی دانست (سرداری‌پور، ۱۳۹۱: ۱۶۷).

بهداری صنعت نفت را همچنین می‌توان پیشگام در پرستاری نوین در ایران دانست. بر اساس اسناد موجود، آغاز آموزش پرستاران در شرکت نفت به حوالی سال ۱۳۲۰ خورشیدی برمی‌گردد. در حالی‌که آموزش پرستاران در کشور مربوط به سال‌های پس از ۱۳۲۵ است (رسولی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۷۶). در این زمینه می‌توان بهداری و بهداشت صنعت نفت را در میان دیگر بخش‌های شرکت ملی نفت آن زمان و وزارت نفت کنونی به‌عنوان یکی از نخستین مراکز دانشگاهی درکشور به حساب آورد.

آموزش به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های بهداری نفت همواره مورد توجه مسئولین امر بوده است (شرکت ملی نفت ایران، ۱۳۵۱: ۹). برنامه‌های آموزشی بهداری شرکت ملی نفت در دهه‌های چهل و پنجاه هجری خورشیدی هنوز هم حیرت‌انگیز به‌نظر می‌رسد. برنامه‌های آموزشی بهداری شرکت ملی نفت در حوالی سال‌های ۱۳۴۲– ۱۳۴۰ خورشیدی به حدی ارزشمند بود که مورد توجه محافل سازمان جهانی بهداشت که در سال ۱۳۴۱ در تهران برگزار گردید، قرار گرفت و به‌طور رسمی از بهداری شرکت ملی نفت تقدیر شد. آموزش در آن دوران علاوه بر آموزش پزشکان و پرستاران در خارج از کشور، آموزش ضمن خدمت در تشکیلات بهداری را نیز شامل می‌شد. همچنین آموزش بهداشت به جمعیت کارکنان و خانواده‌های آنان از نکات بارز و ارزندهٔ فعالیت‌های بهداری شرکت ملی نفت است که از پیش از دههٔ پنجاه خورشیدی آغاز شده است.

ارتقای بهداشت صنعتی، بهداشت مادر و کودک و به‌کارگیری بهترین امکانات تشخیصی و پاراکلینیک از جمله نکات بارز فعالیت‌های بهداری نفت است. پیشگامی در اجرای پزشکی خانواده و نظام ارجاع، بومی‌سازی برنامه‌های پزشکی و پیشگیری از بیماری‌ها بر مبنای علمی و منطبق بر مشکلات منطقه‌ای و بومی و توانایی‌های موجود، ایجاد پوشش بیمه‌ای پایه و تکمیلی و حذف روابط مستقیم مالی پزشک و بیمار از دیگر نکات قابل‌توجه در پیشینهٔ سازمان بهداشت و درمان نفت به‌شمار می‌آید.

نتیجه‌گیری

تجارب و اندوخته‌های علمی و عملی سازمان بهداشت و درمان نفت که قریب به صد و ده سال از عمر آن می‌گذرد، می‌تواند به‌عنوان اطلاعاتی مهم در تصمیم‌گیری‌های کلان سلامت در کشور از سوی مراجعی چون وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت کار و رفاه اجتماعی، سازمان‌های بیمه‌گر پایه و بیمه‌های تکمیلی و دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور مورد استفاده قرار گرفته، در حکم مطالعه‌ای پایلوت مبنای مطالعات بزرگ‌تر در کشور قرار گیرد.

منابع:

- بختیار، لاله؛ بختیار، لیلی. سفر حماسی از بروجن به توس. تهران: بنیاد نشر ابجد، ۱۳۸۵.
- راسخی لنگرودی، احمد. مردان نفت. تهران: انتشارات کویر، ۱۳۸۵.
- رسولی‌پور، مرتضی. رنج رایگان (خاطرات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی دکتر حسین خطیبی). تهران: نشر نوگل، ۱۳۸۲.
- ساتن، الول. نفت ایران. ترجمهٔ رضا رئیس طوسی. تهران: انتشارات صابرین، ۱۳۷۲.
- سرداری‌پور، محمدرضا؛ یزدی‌نژاد، علی. حکایت سیمرغ و نفت (دفتر نخست). تهران: انتشارات میرماه، ۱۳۹۱.
- سومین کنفرانس بهداشتی شرکت ملی نفت ایران. تهران: اردیبهشت ماه ۱۳۴۲، جلدهای ۱ و ۲.
- شرکت ملی نفت ایران- تهران (۱۳۵۱)، قسمت بهداری و بهداشت، گزارش سال. ۱۹۷۲.
- صبوری، نصرالله. بهداشت شغلی و طب صنعتی. تهران: چاپ میهن، ۱۳۴۶.
- عباسی شهنی، دانش. تاریخ مسجد سلیمان: از روزگاران باستان تا امروز: تاریخ تحولات صنعت نفت. تهران: انتشارات هیرمند، ۱۳۸۳.
- فاتح، مصطفی. پنجاه سال نفت ایران. تهران: نشر علم، ۱۳۸۴.
- فلور، ویلم. مطالعاتی در تاریخ پزشکی ایران. ترجمهٔ اسماعیل نبی‌پور و همکاران. بوشهر: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر، ۱۳۹۷.
- موحدی، محمدمهدی. زندگینامهٔ پزشکان نام‌آور معاصر ایران. جلد ۲. چاپ اول. تهران: انتشارات ابرون، ۱۳۷۹.
- یعقوبی‌نژاد، علی. رئیس نفت. تهران: انتشارات یادوارهٔ کتاب، ۱۳۷۳.

چاه شماره یک مسجدسلیمان، تاریخ عکس‌برداری ۱۳۱۰ش